

משנה מדות פרק ג

Mishnah Middot, chapter 3

(1) The altar was thirty-two cubits by thirty-two cubits. It rose a cubit [from the floor] and receded inward a cubit on each side and this formed the altar foundation, leaving thirty cubits by thirty cubits. It then rose five cubits and receded one cubit [on each side] and this formed the [sovev —] surround, leaving twenty-eight cubits by twenty-eight cubits. The area of horn on the corners of the altar were each one cubit [square] leaving twenty-six cubits by twenty-six cubits. A cubit on all sides was allowed for the priests to walk around, thus leaving twenty-four cubits by twenty-four cubits as the place for the needs of the wood pile [of the altar]. Rabbi Yose says: Originally the complete area [occupied by the altar] was only twenty-eight cubits by twenty-eight cubits and it rose with the dimensions mentioned until the space

א המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים. עלה אמה וכנס אמה, זה היסוד. נמצא שלשים על שלשים. עלה חמש וכנס אמה. זה הסובב. נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה. מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה. נמצא עשרים ושש על עשרים ושש. מקום הלוח רגלי הכהנים, אמה מזה ואמה מזה. נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע, מקום מערכה. אמר רבי יוסי. מתחלה לא היה אלא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה, כונס ועולה במדה זו, עד

רבנו עובדיה מברטנורא

א המזבח היה שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה. היה מביא דפוס מרובע, עשוי מארבעה קרשים, כל קרש ארכו שלשים ושתים אמות, ורוחב הקרש אמה, והוא גבהו של הדפוס, וממלאו אבנים וסיד זופת ועופרת מהותך והוא נעשה מקשה אחת של שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה גבוה אמה. והו יסוד: עלה אמה וכנס אמה. אחר שעלה היסוד לגובה אמה, מביא דפוס אחר שאורך כל קרש שלשים אמה, ורוחב הקרש דהיינו גבהו של דפוס זה, חמש אמות, ונותנו על היסוד, וממלאו אבנים וסיד זופת ועופרת כראשון, ונדבק ביסוד ונעשה מקשה אחת של שלשים אמה על שלשים אמה עומד על היסוד. וזה נקרא סובב. והוא גבוה מן היסוד חמש אמות. והיינו כנס אמה, שהוא מתקצר מן היסוד אמה לכל רוח. וחזרו ומביא דפוס שלישי שהוא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה אמה, גבוה שלש אמות, ונותנו על הסובב, וממלאו כראשון. וזהו מקום המערכה שהוא ראשו של מזבח. נמצא היסוד בולט ויוצא מן הסובב אמה לכל צד, והסובב בולט מן מקום מערכה אמה לכל צד. ואחר כך מביא דפוס אמה על אמה גבוה אמה ונותנו על זוית המזבח וממלאו, והוא קרן המזבח. וכן לארבע זוויות: מקום הלוח רגלי הכהנים. שלא יהיו הכהנים צריכים להלך בין הקרנות, אלא מניחין אמה פנוי ממקום הקרנות ולפנים להלוח רגלי הכהנים: מתחלה. בימי שלמה: לא היה אלא כ"ח על כ"ח. וכונס ועולה של יסוד וסובב ומקום הקרנות ומקום הלוח רגלי הכהנים עד שנשאר מקום המערכה עשרים על עשרים: וכשעלו בני הגולה הוסיפו ארבע אמות וכו'. נמצא יסוד ל"ב על ל"ב, ומקום מערכתו כ"ד על כ"ד: ארבע אמות מן הדרום וארבע

left for the altar pile was only twenty by twenty, when however, they returned from captivity, they added four cubits on the north and four cubits on the west like a *gammat* [the shape of an L], since it is said: The Ariel [hearth] shall be twelve cubits long by twelve cubits wide, squared. I would perhaps think that it was only twelve by twelve? When it says: In the four sides thereof, this proves that the was measuring from the middle, twelve cubits in each direction. A line of red paint ran around the middle [at the height of five cubits, the total height of the altar was ten cubits] to divide between the bloods of [those offerings requiring] the upper [altar] and [those requiring splashing of] the bloods of the lower [altar]. The [altar] foundation ran the whole length of [thirty-two cubits on] the north and the whole length of [thirty-two cubits on] the west side. But [it did not completely surround the altar rather, it was left open one cubit on the south and

רבנו עובדיה מברטנורא

אמות מן המערב. גרסינן. והכי מיייתי לה בזבחים פרק קדשי קדשים: **כמין גמא.** גימ'ל יונית שהוא כמין גרין הפוכה שלנו. והתם מפרש, דמשום שיתין דהיינו הנקבים שיורדין בהן הנסכים, הוסיפו למשוך המזבח לדרום ולמערב. דמעיקרא בימי שלמה דרשו, מזבח אדמה, אטום כאדמה שלא יהא חלול, וכשהיו מנסכים על גבי המזבח בקרן דרומית מערבית היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה ושותתים לבור שהיה כרוי שם אצל קרן דרומית מערבית סמוך למזבח, ולא היה בתוך המזבח. ובני הגולה הוסיפו בבנין המזבח עד שהיה אותו בור קלוט לתוך המזבח, ופתחו נקבים לראש המזבח כנגדו לירד שם הנסכים. שהם היו אומרים שניה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח, דהיינו הקרבנות שנשרפים על גבי מזבח, אף שתייה דהיינו נסכים תבלע במזבח. וקרא דמזבח אדמה דרשי ליה שיהא מחובר באדמה, שלא יבנו על גבי כיפיים ולא על גבי מחילות: **שנאמר והאריאל.** מקרא הוא ביחזקאל (מג) שהיה מתנבא על מדת בית שני ושלעתיד לבוא: **והאריאל שתיים עשרה.** מדת מקום המערכה קאמר שתיים עשרה: **אל ארבעת רבעיו.** מלמד שמאמצעיתו מודד שתיים עשרה אמה לכל רוח, והיינו עשרים וארבע על עשרים וארבע: **וחוט הסקרא חוגרו באמצע.** חוט אדום היה עשוי סביב למזבח באמצעו לסוף חמש אמות של גבהו, דהיינו אמה אחת למטה מעליונו של סובב: **להבדיל בין דמים העליונים.** חטאת בהמה ועולת העוף שדמן נורק למעלה מחוט הסיקרא: **לדמים התחתונים.** לכל שאר קרבנות שזריקת דמן למטה מן החוט: **ואוכל בדרום אמה אחת** כו'. המזבח כולו היה בחלקו של בנימין, חוץ מאמה אחת על פני אורך הדרום ואמה אחת על פני

one on the east [i.e., there was no protruding cubit of the altar base along the south and the east sides of the altar this, the southeast corner, was located in the portion of Yehudah and had no blood splashed on its corner while all the other corners were in the portion of Binyomin].

(2) At the southwestern corner [of the foundation] there were two openings like two fine nostrils through which the [leftover] blood [which] was [required to be] poured onto the western side of the foundation [see Zevahim 5:1-2] and [the leftover blood of those offerings which were required to be poured out] onto the southern side of the foundation [see ibid. Mishnah 3] flowed down till the two streams became mingled in the channel, through which they made their way out to the Brook of Kidron.

(3) On the pavement beneath at that [southwest] corner there was a place a cubit square on which there was a marble slab with a ring fixed in it and through this they used to go down to the pit and clean it out [from all the dried wine]. There

רבנו עובדיה מברטנורא

אורך המזרח שהיה תופס מחלקו של יהודה, אלא שלא היתה אמה שבמזרח על פני כל המזרח, שכשמגיע לקרן מזרחית צפונית היתה כלה בתוך אמה לקרן, וכן אכילת האמה הדרומית לא היתה מחלכת על פני כל הדרום, שכשמגיע לקרן דרומית מערבית היתה כלה סמוך לקרן אמה. ונמצאו שלש קרנות המזובח בחלקו של בנימין, וקרן דרומית מזרחית בלבד היתה בחלקו של יהודה. ולפי שבירך יעקב את בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד (בראשית מט) ומתרגמין ובאחסנתיה יתבני מקדשא, דבר המקודש לדמים לא יהא אלא בחלקו של בנימין, לפיכך לא עשו יסוד למזבח בקרן דרומית מזרחית, לפי שלא היתה בחלקו של טורף. ולא היו דמים ניתנים למטה באותו קרן. וכשהיו עשויים דפוס מרובע ליסוד למלאותו אבנים וסיד וזפת ועופרת כדאמרן, היו משימים עץ או כל דבר באותו זווית של דרומית מזרחית כדי שלא תתמלא הזווית ההיא, ואחר כך שומטין העץ ונשאר אותו קרן פנוי בלי יסוד. ומפני זה נקרא החלק האמצעי של מזבח טובב, לפי שהוא מקיף וסובב את כל הקרנות, מה שאין כן ביסוד: **ב ובקרן מערבית דרומית**. למטה באמה של יסוד היו שני נקבים: **שהדמים הניתנים על יסוד מערבי**. כגון שיירי הדם של חטאות הפנימיות, שלאחר כל המתנות היה שופך שיירי הדם על יסוד מערבי: **ועל יסוד דרומי**. שיירי הדם של חיצוניות: **יורדין**. דרך אותן נקבים, ומתערבים באמת המים שבעזרה, ומשם יוצאין לנחל קדרון. ובעלי גנות היו קונים אותן מן הגזברים לזבל בהן את הקרקע: **ג באותו הקרן**. של מערבית דרומית: **שבו יורדין לשית**. לחלל שתחת

was a ramp on the south side of the altar [which led to the top of the altar], thirty-two cubits long by sixteen cubits wide. It had a cavity in its western side [wall] where [questionable] disqualified bird sin-offerings [or those disqualified because of external reasons] were placed [there overnight so that they themselves become disqualified and were taken out to be burned].

(4) The stones of the ramp and of the altar were taken from the valley of Bet Kerem. They dug into virgin soil and brought up whole stones on which no iron had ever been lifted, since iron disqualifies by mere touch, though a scratch made by anything could also disqualify. If one stone received a scratch that one became disqualified but the rest were not. They were plastered twice a year once at Peasah and once at Sukkot. Rebbi says: They were washed with cloths every Friday because of the blood. The plaster was not applied with an iron trowel for fear that it might touch [the stone] and disqualify [the altar], since iron was created to shorten man's days and the altar was created to prolong man's days and it is not right that something which shortens [life] should be lifted upon something which prolongs [life].

(5) There were rings at the north of the altar six rows of four each, or, according

רבנו עובדיה מברטנורא

המזבח כנגד מקום הנסכים: וכבש היה לדרימו של מזבח. כמין גשר משופע ועשוי מדרון, שבו עולין ויורדין מן המזבח. שלא היה אפשר לעלות לו במעלות, משום שנאמר (שמות כ) ולא תעלה במעלות על מזבחי: שלשים ושתים. ארכו היה נתון מדרום לצפון. ורחבו ממזרח למערב שש עשרה אמה: ורבויה. כמין חלון חלול, ואמה על אמה הענה ובכבש עצמו למערבו היה עומד: רבויה. כמו נבויה, לשון נבוב לוחות: נותנים פסולי חטאת העוף. שיהיו שם עד שיבואו לידי נותר ואחר כך יצאו לבית השריפה: ד מבקעת בית כרם. היו מביאים אותן: מן הבתולה. קרקע שלא חפרו שם מעולם: והפגימה. פוסלת באבנים: בכל דבר. ואפילו לא נגמגמו בברזל: ומלבנים אותן. בסיד, פעמים בשנה: רבי אומר כו'. לא פליג אתנא קמא אלא מוסיף לומר דבכל ערב שבת היו מקנחים אותן במפה מפני הדמים: לא היו סדין אותן בכפים. אמלתיה דתנא קמא מהדר, כשהיו מלבנים אותן בסיד פעמים בשנה, לא היו סדין אותן בכפות של בנאים שרגילים לסוד בו: ה וטבעות היו

אותו. וכבש היה לדרימו של מזבח, שלשים ושתים על רחב שש עשרה, ורבויה היתה לו במערבו, ששם היו נותנים פסולי חטאת העוף: ד אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם. והופרין למטה מהבתולה, ומביאים משם אבנים שלמות, שלא הונף עליהם ברזל, שהברזל פוסל בנגיעה. ובפגימה לכל דבר. נפגימה אחת מהן, היא פסולה וכלן פשרות. ומלבנים אותן פעמים בשנה, אחת בפסח ואחת בחג. וההיכל, פעם אחת בפסח. רבי אומר, כל ערב שבת מלבנים אותן במפה מפני הדמים. לא היו סדין אותן בכפים של ברזל, שמא יגע ויפסול, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם, והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצצר על המאריך: ה וטבעות היו לצפונה של מזבח, ששה סדרים של ארבע

to others, four rows of six each, which they used for [placing the head into the ring to facilitate] the slaughter of the sacrificial animals. The slaughterer's area was at the north end of the altar. There were eight dwarf pillars there on which were blocks of the cedar wood. In these [blocks] were fixed hooks of iron, three rows in each [one lower than the other taking into account the different sizes of the animal offerings], on which they hung [the slaughtered animals] and flayed them over tables

אַרְבַּע. וַיֵּשׁ אֹמְרִים, אַרְבַּע שָׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ, שְׁעָלֵיהֶן שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֶּדָּשִׁים. בֵּית הַמִּטְבָּחִים הָיָה לְצַפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְעָלָיו שְׁמוֹנֵה עַמּוּדִים נִגְסִין, וְרִבְעֵינָן שֶׁל אֲרוֹ עַל גְּבִיָּהֶן, וְאוֹנְקָלִיּוֹת שֶׁל בְּרוֹל הָיוּ קְבוּעִין בָּהֶם, וְשִׁלְשָׁה סְדָרִים הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שְׁבָהֶם תּוֹלִין, וּמַפְשִׁיטִין עַל שְׁלַחֲנוֹת שֶׁל שֵׁשׁ שְׁבִין הָעַמּוּדִים: וְהַכִּיֹּר הָיָה בֵּין הָאוֹלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וּמְשׁוֹף כְּלָפִי הַדְּרוֹם. בֵּין הָאוֹלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם אַמָּה. וּשְׁתַּיִם עֲשָׂרָה מַעְלוֹת הָיוּ שָׁם. רוֹם מַעְלָה חֲצֵי אַמָּה, וְשִׁלְחָה אַמָּה. אַמָּה אַמָּה וְרוֹבֵד שְׁלֹשׁ, וְאַמָּה אַמָּה וְרוֹבֵד שְׁלֹשׁ.

of marble [which helped keep the flesh cool] between the pillars.

(6) The laver was between the Entrance Hall and the altar a little to the south. The space between the Entrance Hall and the altar was twenty-two cubits. There were twelve steps there [starting one cubit distant from the altar which led up to the Temple Entrance Hall] each step was half a cubit high and a cubit long, there was a cubit and another cubit and then [at the third step] a level space of three cubits, then a cubit, a cubit, and then again a level space of three cubits [and then once more a cubit, a cubit and then a level space of three cubits] and at the top

רַבְּנוֹ עֹבְדֵיהַ מִבְּרִטְנוֹרָא

בַּצַּפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. לִפֵּי שֶׁלֹּא הָיוּ כּוֹפְתִים אֶת הַתְּמִיד כְּדַתְּנָן בְּמַסַּכַת תְּמִיד, הִתְקִין יוֹחֲנָן כְּהֵן גְּדוֹל עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע טַבְעוֹת לְעֲשָׂרִים וָאַרְבַּע מִשְׁמֵרוֹת כְּהוֹנָה. וְהָיוּ קְבוּעוֹת בְּרַצְפָּה עֲשׂוּיּוֹת כַּמִּין קֶשֶׁת שֶׁהָיוּ מְכַנִּיסִים בָּהֶם צוֹאֵר בַּהֲמָה שֶׁבַעַת שְׁחִיטָה וְנוֹעֲצִים רֹאשׁ הַטַּבְעַת בְּאַרְץ. וְהָיוּ לְצַפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, לִפֵּי שְׁקֵדְשֵׁי קִדְשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצַּפּוֹן: **שְׁמוֹנֵה עַמּוּדִים נְנִסִּים.** עַמּוּדִים שֶׁל אַבֵּן נְמוּכִין: **וְרִבְעֵינָן שֶׁל אֲרוֹ.** בְּאוֹתָן רִבְעֵינָן שֶׁל אֲרוֹ. וְתוֹלִין בְּהוֹן הַבְּהֵמָה: **וְשִׁלְשָׁה סְדָרִים.** שֶׁל אוֹנְקָלִיּוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזוֹ הָיוּ בְּכָל חֲתִיכַת עֵץ, לְתַלּוֹת בַּהֲמָה גְּדוּלָה אוֹ קֶטְנָה: **עַל שְׁלַחֲנוֹת שֶׁל שֵׁשׁ.** שְׁעָלֵיהֶן מִדִּיחִין הַקְּרָבִים, לִפֵּי שֶׁהִשִּׁישׁ מְקַרֵּר וּמְצַנֵּן וְשׁוֹמֵר הַבֶּשֶׂר שֶׁלֹּא יִסְרִיחַ: **וְהַכִּי גְרִסִּין,** רוֹם מַעְלָה חֲצֵי אַמָּה וְשִׁלְחָה אַמָּה, אַמָּה וְרוֹבֵד שֶׁלֹּשׁ, אַמָּה אַמָּה וְרוֹבֵד אַרְבַּע. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר הַעֲלִיּוֹנָה אַמָּה אַמָּה וְרוֹבֵד חֲמֵשׁ. כִּךְ כָּתַב ר' בְּרוּךְ שֶׁמְצֵא בְּנוֹסְחָאוֹת יְשׁוּנוֹת מִדִּיּוֹקוֹת, וְהַכִּי פִירוּשׁוֹ: **רוֹם,** גּוֹבַה הַמַּעְלָה, חֲצֵי אַמָּה. כַּמּוֹ שֶׁהָיוּ כּוֹלֵן: **וְשִׁלְחָה.** דֵּהִינּוּ מִשְׁךְ רוּחַב הַמַּעְלָה, שְׁזָרוּ מִדְּרָךְ הַרְגֵל, הָיָה אַמָּה. וּמַעְלָה שְׁנֵי וְשִׁלְשִׁית, כָּל אַחַת הֵיחָד שִׁלְחָה אַמָּה, וְהִינּוּ אַמָּה אַמָּה דַּקְתְּנִי: **וְרוֹבֵד שֶׁלֹּשׁ.** מַעְלָה רִבְעִית הֵיחָד רַחְבָּה שֶׁלֹּשׁ אַמּוֹת. וְרוֹבֵד דַּקְתְּנִי, הִינּוּ שׁוֹרָה שֶׁל רַצְפָּה, כַּמּוֹ מוֹקֵף רוֹבְדִים שֶׁל אַבֵּן [בְּפֶרֶק קֵמָא מִשְׁנָה ח], עַל הַרוֹבֵד הַרְבִּיעִי שֶׁבַעֲזוֹרָה [יּוֹמָא פֶּרֶק ד' מִשְׁנָה ג]. לִפֵּי

a cubit and another cubit and then a level space of four cubits [for a total of twenty-one cubits add the one cubit space between the altar and the first stair, thus there was a total of twenty-two cubits between the altar and the Entrance hall]. Rabbi Yehudah [maintains that there was no cubit space between the altar and the first stair and consequently] says: At the [very] top level a cubit and another

וְהַעֲלִינָהּ, אִמָּה אִמָּה וְרוּבַד אַרְבַּע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַעֲלִינָהּ, אִמָּה אִמָּה וְרוּבַד חֲמִשׁ: ז פֶּתַח שֶׁל אוֹלָם, גְּבַחוּ אַרְבָּעִים אִמָּה, וְרַחְבוּ עֶשְׂרִים אִמָּה, וְחֲמִשׁ מִלְתְּרָאוֹת שֶׁל מִלֵּת הָיוּ עַל גְּבִיּוֹ. הַתְּחַתּוּנָה עוֹדַפֶּת עַל הַפֶּתַח אִמָּה מִזֶּה וְאִמָּה מִזֶּה. שְׁלֹמֶעֱלָה מִמִּנְהַ עוֹדַפֶּת עָלֶיהָ אִמָּה מִזֶּה וְאִמָּה מִזֶּה. נִמְצָאת הַעֲלִינָה שְׁלֹשִׁים אִמָּה וְנִדְבָךְ שֶׁל אַבְנֵים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת: ח וְכְלוּנְסוֹת שֶׁל אֶרֶז הָיוּ קְבוּעִין מְכַתְּלוֹ שֶׁל הַיֶּכֶל לְכַתְּלוֹ שֶׁל אוֹלָם,

cubit and then a level space of five cubits.

(7) The doorway of the porch was forty cubits high and twenty cubits wide. Over it were five ornamental cornice beams of ash wood. The lowest projected a cubit on either side beyond the doorway [and thus was twenty-two cubits long]. The one above projected beyond this one a cubit on each side. Thus the top one was thirty cubits long. [These beams were not touching each other rather,] there was a layer of stones between each one and the next.

(8) There were crossbeams of cedarwood connecting the wall of the *Heikhal* to the wall of the Entrance Hall [which rose one hundred cubits high] to prevent it

רַבְּנוּ עֹבְדֵיהֶּ מְבַרְטְנוּרָא

שהרצפה היתה רחבה בלא מעלה, ומשום הכי לא אמר שלחה שלא, אלא רובד שלש, כלומר שורת הרצפה: ואמה אמה. כלומר מעלה חמישית וששית, כל אחת היה שלחה אמה: ורובד שלש. מעלה שביעית היה רחבה שלש אמות: העליונה אמה אמה ורובד ארבע. פירוש, המעלה העליונה שהיא המעלה של שתיים עשרה לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה, המעלה העליונה היתה רחבה ארבע אמות עד האולם. נמצאו כל המעלות תשע עשרה אמות מן הראשונה עד האולם. ושלש אמות רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחילת המעלות, הרי עשרים ושתיים אמות בין האולם ולמזבח: רבי יהודה אומר העליונה רובד חמש. עד האולם. דסבר, לסוף שתי אמות של מזבח מתחילות המעלות: ז חמש אמלתראות. קורות מצויירות ומכוירות: של מילת. של אילן שגדלים בו עפצים שקרויין מילין. כדאמרינן בגיטין (דף יט) חיישינן שמא במי מילין כתבו: התחתונה. הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רוחב עשרים אמה, והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים ושתיים. וקורה שניה שלמעלה הימנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים וארבע. והשלישית עשרים ושש, והרביעית עשרים ושמונה, וחמישית שלשים: ונדבך. שורה. כמו נדבכים די אבן גלל (עורא ו): בין כל אחת ואחת. חמש קורות אלו לא היו נוגעות זו בזו, אלא שורה של בנין של אבנים

from leaning [and collapsing]. There were chains of gold fixed into the roof beams of the Entrance Hall by which the priestly youths used to climb and view the crowns [in the windows of the *Heikhal*] as it says: And the crowns shall be to Heilem and to Tuvia and to Yeda'ah and to Hen ben Zephania as a memorial in the Temple of the Lord. A golden vine stood at the door of the *Heikahl* trained on poles and anyone who offered a leaf or a grape or a bunch used to bring it and hang it there. Rabbi Eliezer ben Zadok said: On one occasion three hundred priests were appointed to move it [an overstatement, meant to convey a great amount of gold].

רבנו עובדיה מברטנורא

היתה בין זו לזו: **ח שלא יבעטו**. שלא יטו הכתלים ליפול מחמת גובהן, והיו הכלונסות הללו הנמשכים מכותל זה לכותל זה סומכים שני הכתלים שלא יפלו: **ורואין את העטרות**. שבחלונות של היכל: **כל מי שהוא מתנדב**. זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנוהו בהיכל לפי שהיה כולו מצופה זהב, היה עושה מאותו זהב שמתנדב כדמות גרגיר או עלה או אשכול ותולה בה: **ונמנו עליה שלש מאות כהנים**. מכבד הזהב מרובה שהיה בה, הוצרכו שלש מאות כהנים לטלטלה ולפנותה ממקום למקום. וזה אחד מן המקומות שדברו חכמים לשון הבאי, דלאו דוקא שלש מאות כהנים, ולא נתכוין רבי אליעזר ברבי צדוק אלא להודיע שזהב הרבה התנדבו שם:

כְּדֵי שְׁלֹא יִבְעֵט. וְיִשְׁרְשְׁרוּת שֶׁל זֶהָב הָיָה קְבוּעִין בְּתִקְרַת הָאוֹלָם, שֶׁבָּהֶן פָּרְחִי כְּהֵנָה עוֹלִין וְרוֹאִין אֶת הָעֵטְרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ו), וְהָעֵטְרוֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וְלִטְוִבְיָה וְלִידְעִיָּה וְלִחֵן בֶּן צְפַנְיָה לְזִכְרוֹן בְּהִיכַל יְיָ. גִּפֶן שֶׁל זֶהָב הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח שֶׁל הַיֵּיכָל, וּמִדָּלָה עַל גְּבֵי כְּלוֹנְסוֹת. כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב עָלָה, או גְּרָגִיר, או אֲשָׁכּוֹל, מֵבִיא וְתוֹלָה בָּהּ. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צְדוֹק, מֵעֲשֶׂה הָיָה, וְנִמְנָו עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כְּהֻנִּים: